

Кроме того, уже на растительном этапе развития природы, постепенно происходило выделение культуры от ее физического тела – как некий прообраз будущего сознания и психического Я, которое до этого времени существовало в живом организме, безсознательно. Следовательно, о самом Я, о его рождении, с точки зрения природы, мы можем сказать уже на этапе образования химических элементов, получивших свои индивидуальные отличительные признаки и имя, наделенное способностью мышления, в дальнейшем трансформированного в интеллект.

## ЛИТЕРАТУРА

1. Фрейд З. Недовольство культурой / З. Фрейд [пер. А. М. Руткевича]. – М., 1974.

*Л. Лапатан,  
студентка III курсу Економіко-правового коледжу  
Науковий керівник: Т. О. Крижановська,  
кандидат філософських наук, доцент,  
Міжнародний гуманітарний університет*

## СИМВОЛІКА КОЛЯДОК

Актуальність теми дослідження. Проблема символізму в українській культурі виходить за межі академічного інтересу і співвідноситься з загальнополітичними завданнями розуміння шляхів розвитку української нації. Символ – це не тільки феномен чуттєвого пізнання, але і спосіб переведення культурних та історичних досягнень народу в буттєву надреальність, «ознаменування» наскрізних (в цьому сенсі вічних) цінностей нації. Взагалі, символіка – це знак, який має безкінечне значення, знак, який занурений у семантичне поле історії та культури народу. Отже, йдеться не просто про минуле, а й про те, що в ньому є вічно теперішнім [2, с. 3]. В наш час люди намагаються обґрунтувати природу з більш практичної сторони, а раніше народ ототожнював природу з людиною напевно маючи якісь факти які це підтверджували. Вони передавали це віками через фольклор. Напевно теперішнім науковцям слід прислухатись до них. Звернути увагу на символи зазначені в фольклорі, їх значення, можливо тоді вони найдуть відповіді на якісь не розкриті питання.

Колядки – величальні календарно-обрядові пісні зимового циклу свят, які походять з глибокої давнини. Зараз в Україні зима асоціюється перш за все з колядками, які співають на свято Різдва Христового (6-7 січня за новим стилем). Але колись колядки були язичницькими піснями, з якими Православна Церква спочатку вела безуспішну боротьбу, забороняла їх. Однак дуже стійкими виявились в Україні обряди Коляди, багато в чому позначені рисами язичницьких вірувань, що нагадують як про вшанування новонародженого сонця, так і про культ предків [3, с. 79].

Метою роботи є вивчення символіки колядок. Для досягнення цієї мети поставимо перед собою наступні завдання: показати історичні корені колядок; з'ясувати значення стародавніх українських символів для розвитку

християнської культури в Україні; дослідити значення стародавніх міфологічних символів для формування менталітету українців.

Колядки з'явилися ще у календарі за язичницькі часи і пов'язані з днем зимового сонцестояння, яке називали святом Коляди, або Коротуна.

За однією з легенд, у цей день Сонце з'їдає змію Коротун. Всесильна богиня Коляда в дніпровських водах народжувала нове сонце – маленького Божича. Язичники намагалися захистити новонародженого. Вони проганяли Коротуна, який прагнув з'їсти нове Сонце, а потім ходили від хати до хати, щоб сповістити людей про народження нового Сонця.

Щойно на небі сходила Зоря, колядники ходили від хати до хати, щоб сповістити людей про народження нового Сонця, і зображення цього сонця носили з собою («різдвяна зірка»). Ця традиція збереглася й до сьогодні. Заходили у двір, будили господаря і співали його родині величальних пісень про сонце, місяць, зорі. Ці пісні й стали називати колядами або колядками.

Згодом, із запровадженням на Русі християнської релігії як державної (так зване «хрещення Русі») обряд колядування був пристосований до святкування Різдва Христового. Священики й ченці створили нові релігійні колядки з біблійними образами, які також набули великої популярності в народі. За обробку та відновлення колядок бралися видатні композитори: Микола Лисенко, Станіслав Людкевич та ін. У колядках, за традицією, вшановували всіх членів родини: господаря, господиню, хлопця, дівчину. Колядування поєднувалось із відповідною театралізованою виставою, танцями, музикою. Колядували групами, попередньо розподіливши обов'язки: отаман «береза», «звіздар», «міхоноша» та «ряджені».

Митрополит Василь Липківський так характеризував колядки у різдвяній проповіді «Значення колядок»:

«Як гарно в наших колядках сполучаються й останки цього ще поганського часу і величне світло віри Христової на нашому чисто народному, національному ґрунті! Колядки, це, безумовно, чисто народний твір, і по змісту, і по співах, але разом з розвитком народного життя на зміст колядок робились різні впливи, і найбільше, безумовно, з боку духовної науки. В часи розвитку наших українських братств і братських шкіл, бурсаки цих шкіл і їх навчителі, що в ту пору здобували собі до життя співами кантів і колядок у свята, внесли багато шкільної науки в колядки...» [6, с. 156].

Люди намагалися активно брати участь в природних процесах, вони вірили і знали, що від їхніх зусиль залежить продовження природного циклу на Землі, вони не були пасивними спостерігачами природних і соціальних явищ, вони були активними учасниками подій. Семантика образу зірок не зводиться тільки до долі і смерті, до культу прашурів. В колядках образ зірок порівнюється з дітьми – зерном, врожаєм, («тайно наставим стіх, як у небі звід»); з худою на пасовиську асоціюється зірковий світ в загадці («поле не зміряне, бидло не злічене, пастух рогатий») [1, с. 291]. З'являється і порівняння зірок з козенятами (цап – символ родючості): «Цап, цап по полю басує, з паненятами гарцює, доти буде гарцювати, поки вовк не стане спати» [1, с. 291]. Це й зрозуміло, тому що тема життя і смерті в міфологічній свідомості не відокремлена. Роженьці не тільки володарки долі, віку людського, не тільки визначають, що

кому на роду написано, але й дають життя. Чітко є вираженим зв'язок люди, її життя, і природи.

Через тиждень після Коляди 31 грудня (13 січня) відзначали Щедрий вечір (день християнської святої преподобної Меланії). Цей день ще називали Меланки. За традицією, святкування супроводжувалося обходом хат із побажанням людям щастя, здоров'я і добробуту в Новому Році. Щедрували теж театралізованими групами: «Меланка» і «Василь» та «Ряжені». Коли порівняти колядки та щедрівки («Щедрик, щедрик, щедрівочка, прилетіла ластівочка»), то в щедрівках згадують ластівок, весну, сіяння жита. Це свідчить про те, що давні слов'яни відзначали початок Нового Року навесні.

Ґрунтовний аналіз образів українських (найбільш різноманітних і численних) колядок справив А. А. Потебня. Зв'язки з балканськими колядками (румунськими, грецькими, сербськими) встановив Олександр Миколайович Веселовський.

Дуже багато колядки та щедрівки, в повній відповідності з початковим аграрно-магічним змістом новорічних і святочних обрядів, мають своїм призначенням в «величанні «господаря і членів його сім'ї за допомогою словесних образів викликати уявлення про врожай, багатстві, приплоді і шлюб [4, с. 155]. Поетичне слово, як у багатьох інших випадках у фольклорі, виконує ту ж магічну функцію, як і супроводжуваний їм обряд. Зважаючи багатовікової давності колядок і щедрівок в землеробської селянському середовищі більшість образів пов'язано з господарськими турботами селянства, береться з господарського вжитку і природи села. Проте відповідно до магічної функцією пісні, виконавці її прагнуть до створення образів, ідеалізуючи реальний побут життя селянина. Прагнучи, наприклад, у пісні висловити побажання багатства або заклинання його, селянські співаки, природно, не задовольняються описом звичного сільського побуту, а малюють картини розкішного життя вищестоящих соціальних груп: князів, бояр, купців. При цьому треба припускати, що тут ми маємо справу не тільки з поетичною ідеалізацією селянськими поетами мужицького побуту, а і з відтворенням за традицією пісень або окремих образів, створених у поетичній творчості самих панували класів, подібно до того, як в селянській весільної обрядовості ми також зустрічаємося і з поетичною творчої ідеалізацією і з запозиченнями напр. з боярського побуту і боярської поезії. У багатьох колядках безсумнівно зберігаються образи і картини князівсько-дружинного і боярсько-феодалного ладу. Нарешті примітивні аграрно-магічні, історичні та реально-побутові елементи переплетені з рисами церковного пісенного і легендарного творчості в його народній переробці. Тут знаходимо і мотиви біблейських і апокрифічних сказань (картини Різдва Христа, поклоніння волхвів, мандри Христа, елементи апокрифічних оповідань про хресній дереві і його цілющі властивості, апокрифічний розповідь про прокляття Христом і Богородицею осики і терну і т. д.) [4, с. 187]. У багатьох колядках видно явне пристосування християнських легенд і міфів до потреб аграрної магії. В одній, поширеною у багатьох варіантах колядок, розповідається, «як сам милий Господь волики гонить, Пречиста Діва звісточки носить, а святий Петро за плугом ходить». Ця колядка, подібно до того, як це часто спостерігається у змовах, вводить в епічну частину образи богів і святих, щоб надати ще більшу магічну силу поетич-

ної формулою. В інших випадках вдається, при порівняльному аналізі варіантів, з повною очевидністю розкрити поступовість церковно-християнських на шарувань на первинні традиційно-поетичні образи. У багатьох колядках розповідається про відвідування господаря святими гостями, від яких залежить і подальше щастя і благополуччя людини; в інших варіантах «гостейкі» позбавлені християнських одягів: це – сонце, місяць і дощ, що доставляють радість і природі і людям. Сонце, місяць і дощик часто вступають один з одним в суперечку, хто з них вище (важливіше) інших; і суперечка вирішується на користь дощу, самого бажаного гостя для хлібороба.

Для праслов'ян хата мала велике значення, тому що вона охороняла їх як від соціальної небезпеки – «ворогів», так і духовної – злих духів. Хата виступає тут як сакральна споруда. Захист від злих духів пов'язаний з оздобленням її оберігами. В хаті насамперед орнаментували отвори (двері, вікна, піддашся, комин), щоб крізь них не пролізла нечиста сила. Як зазначає І. Мойсеев, «хата в цілому – магіко-практичний», («міфоужитковий») оберіг. Це відбувається тому, що хата є схованкою добра в матеріальному і моральному сенсі.

У більшості колядок немає авторів, як прийнято говорити, це – народна творчість. Вони можуть бути не цілком грамотні в літературному плані, але при цьому прекрасні за смисловим строю, по щирості і доброті. Колядка – це найчастіше маленький різдвяний розповідь про великого подію в історії та прославляння головних дійових осіб тієї Святої ночі, коли народився Спаситель світу [5, с. 12].

Таким чином до фольклорних образів українського етносу, які мають символічний статус належать: образ світу, Світового Дерева. Змія, сонця, місяця, зірок, образ шляху тощо. Ці образи мають універсальне культурне значення і лежать у підвалинах української культури. Семантичний аналіз давньоукраїнського довілля виявляє велике значення образу хати як втілення космічного устрою та антиподу хаосу. В контексті вищезгаданого аналізу цікава символіка етнографічного вбрання українців. Важливим аспектом дослідження національної самобутності українського народу є генеза походження українського слова, яка складається з аналізу стародавньої книжності [2, с. 365]. Колядки несуть в своїх словах історію давнини, люди передають те, що має цінність для народу, має мету. Люди зображували в текстах колядок свої надії, прагнення, природу і непереривний, взаємний зв'язок природи з людиною.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєв А. Поетичні погляди слов'ян на природу [Електронний ресурс] / Афанасьєв А. Поетичні погляди слов'ян на природу: Досвід порівняльного вивчення слов'янських переказів і вірувань у зв'язку з міфічними оповідями інших споріднених народів : у 3-х т. Т. II. – М. : Академічний Проект, 2013. – 365 с. – Режим доступу: [http://ezoteric.polbu.ru/afanasiev\\_poeticnature/ch13\\_iii.html](http://ezoteric.polbu.ru/afanasiev_poeticnature/ch13_iii.html).
2. Ковальчук Н. Д. Символічні структури етнокультурного процесу в Україні: дис. ... доктора філос. наук : 09.00.04 / Ковальчук Наталія Дмитрівна. – К., 2007. – 390 с.
3. Лозко Г. Українське народознавство / Галина Лозко. – Тернопіль : Мандрівець, 2011. – 215 с.
4. Мітрофанова А. Які пісні співали під Різдво / Мітрофанова А. // Православний журнал «ФОМА». – 2014. – Вип. 1. – С. 12.
5. Проповіді Митрополита Василя Липківського до Українського Народу. – К. : Видавничий відділ Патріархії УАПЦ. – 2011. – С. 356.